

Nr 22

Utlåtande i anledning av väckta motioner om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete.

I de till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 62 av herr *Lundström m. fl.* och II: 71 av fröken *Elmén* och herr *Hamrin* i Kalmar hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att en sociologisk undersökning företages om olika förhållanden i familjelivet som kan tänkas hänga samman med de gifta kvinnornas möjlighet och benägenhet att ta förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut, som stärker de gifta kvinnornas valfrihet mellan arbete i och utanför hemmet och som kan bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft.

I motionerna framhålles bl. a. att andelen gifta kvinnor inom den förvärvsarbetande befolkningen befunnit sig i ständig stegring under en längre tidsperiod. För närvarande beräknas ca 40 å 50 procent av de gifta kvinnorna vara yrkesverksamma någon tid under året.

De gifta kvinnornas möjlighet och benägenhet att efter avslutad utbildning ta förvärvsarbete och hålla fast vid detta skiljer sig högst väsentligt från männens. Den lägre yrkesintensiteten hos kvinnor, särskilt gifta kvinnor, är påtaglig, och har sin förklaring i dels förhållanden inom familjen, dels förhållanden på arbetsmarknaden, t. ex. karriärmöjligheter och efterfrågan på arbetskraft inom skilda yrken.

Motionärerna anför att professor Edmund Dahlström författat en skrift angående bl. a. förändringar inom familjen, som rör gifta kvinnors förvärvsarbete, »Kvinnors liv och arbete», utgiven i fjol av Samfundet Näringsliv och samhälle. Professor Dahlström anför där en rad faktorer som stimulerat respektive hämmat utvecklingen mot ökad yrkesbenägenhet för de gifta mödrarna.

Det torde knappast finnas något område, anser motionärerna, där behovet av en genomgripande sociologisk undersökning är så starkt som när det gäller den gifta kvinnans möjlighet och benägenhet att förvärvsarbete.

Allmänt vedertagna uppfattningar om lämpliga åtgärder för att stimulera gifta kvinnor intresse för förvärvsarbete visar sig emellanåt verkningslösa.

Att som f. n. är fallet nödgas ställa krav på utbildning av exempelvis två sjuksköterskor och två kvinnliga tandläkare för varje tjänst som sjuksköterska respektive tandläkare är ur flera synpunkter så otillfredsställande, att ingenting bör underlåtas för att söka finna förutsättningarna för en bättre ordning.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motion I: 62.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, familjebereidningen och statens råd för samhällsforskning samt berett Svenska arbetsgivareföreningen, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Landsorganisationen i Sverige (LO) tillfälle att inkomma med yttrande.

Socialstyrelsen anför endast, att styrelsen tillstyrker den föreslagna undersökningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför:

Långtidsutredningen har vid sin bedömning av den framtida arbetskraftstillgången bl. a. räknat med en stagnerande tillväxt av den manliga arbetskraften men en ökning i fråga om kvinnors villighet och möjligheter att åtaga sig förvärvsarbete. Mot bakgrunden härav finner arbetsmarknadsstyrelsen det vara angeläget att de gifta kvinnornas inställning till och förutsättningar för yrkesverksamhet blir föremål för en sociologisk undersökning i linje med den av motionärerna föreslagna.

Styrelsen vill emellertid peka på, att statistiska centralbyrån och bostadsstyrelsen enligt vad som framgår av bilaga 9 till 1963 års statsverksproposition (s. 49) planerar en serie särskilda undersökningar på grundval av material från folkräkningen. Ett av de ämnesråden som därvid upptagits på programmet, har angetts vara »Familjen och den yrkesarbetande kvinnan — en statistisk-sociologisk studie». Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen att anvisa medel för genomförande av ifrågavarande utredning. Det vill sålunda synas som om en undersökning med väsentligen samma syfte som den av motionärerna föreslagna redan är planerad och — under förutsättning av riksdagens bifall till propositionen — kommer att genomföras.

Skulle det emellertid visa sig, att den av ovannämnda myndigheter planerade undersökningen icke i alla avseende tillgodoser syftet med förevarande motioner, finner styrelsen det vara önskvärt, att i desamma framförda förslag beaktas och realiserar.

Familjebereidningen fäster uppmärksamheten på att dess arbete hittills närmast inriktats på de förvärvsarbetande mödrarnas problem genom den av riksdagen beställda skyndsamma utredningen om daghem m. m. Beredningen har sålunda gjort ett par intervjuundersökningar om tillgång och efterfrågan på samhällsligt organiserad barntillsyn. Ytterligare undersökningar av bl. a. behovet och tillgången på olika serviceåtgärder för barnfamiljerna planeras inom bereidningen och kommer säkerligen att beröra flera av de faktorer som påverkar mödrarnas yrkesbenägenhet i den ena eller andra riktningen. Däremot har bereidningen inte några planer för egen räkning på en så djuplodande undersökning av »familjehindren» för den gifta kvinnans förvärvsarbete som motionärerna tänker sig. I ett normalt kommittéarbete finns inte de vetenskapliga resurser och de rymliga tidsfrister, som skulle erfordras för att göra vad motionärerna anger som nödvändigt: dels »en uppräknig och vägning» av dessa familjehinder som de föreligger vid en viss tidpunkt, dels en »socialhistorisk» kartläggning av sådana förändringar i familjelivet, som kan ha haft betydelse för kvinnans förvärvsarbete och yrkesintensitet. Sammantaget synes detta vara en sociologisk forskningsuppgift av sådant omfång, att den hör hemma inom universitetens ram. En eller flera doktorsavhandlingar i ämnet skulle emel-

lertid vara välkomna för det myckna kommittéarbete som väl även framdeles kommer att ägnas familjens problem och samhällets åtgärder till familjens stöd.

Statens råd för samhällsforskning framhåller bl. a. att den planeringsorienterade forskningen inom detta område för närvarande är helt otillfredsställande. När aktuella utredningsbehov uppstår, göres en del mer eller mindre värdefulla undersökningar. Under mellanperioderna sker ingenting. Vad som behövs här är en kontinuerlig forskning inriktad på lång sikt. Den praktiska politiken vad gäller familjen och kvinnans ställning har en långsiktig planeringsproblematik. Endast genom att inrätta en fast forskartjänst med tillräckliga forskningsresurser kan man tillfredsställa tillgodose de forskningsbehov, som motionärerna påtalar.

Rådet säger sig därför vilja instämma i motionärernas åsikt om behovet av den föreslagna forskningen och föreslår att man inrättar en högre forskartjänst, inriktad på studium av de familjesociologiska sammanhangen med särskild inriktning på förhållanden av betydelse för tänkbara politiska åtgärder berörande familjen och kvinnans ställning i samhället.

Svenska arbetsgivareföreningen har icke några erinringar mot att den föreslagna utredningen kommer till stånd, men vill särskilt understryka, att ett nära samarbete är önskvärt med de institutioner, som redan är verksamma genom utredningar på detta område. Vidare synes det vara av vikt att beakta att tillgången på lämplig utredningspersonal med erforderlig kompetens för närvarande är synnerligen knapp.

Yrkeskvinnors klubbars riksförbund säger sig dela motionärernas uppfattning att forskningen beträffande gifta kvinnors förvärvsarbete är otillräcklig och anför:

Säkerligen har detta medverkat till att debatten kring denna fråga ofta varit något förvirrad och till och med direkt missledande. De åtgärder, som vidtagits för att underlätta eller möjliggöra för kvinnor att förvärvsarbete, har därför blivit både ryckiga och ofullständiga. Klara målsättningar saknas i fråga om problemen kring frågan om hem och förvärvsarbete. Vart man har kommit och med vilka medel det har skett samt vart man vill komma och med vilka medel det skall ske är ett nära nog outforskat fält.

Det vore enligt YKR:s mening av ytterligt stor betydelse, om forskningen i de här berörda frågorna kunde vidgas. Enligt förbundets bestämda mening får kvinnorna icke bli en grupp, som skall fungera som regulator på arbetsmarknaden för att täcka brist och eliminera överskott på arbetskraft. Ett större vetande om det faktiska skeendet måste dock få stor betydelse för samhällets möjligheter att möta de skilda omställningsprocedurer, som kvinnornas ökade inträde på arbetsmarknaden föranleder.

YKR vill som framgår av det anförda tillstyrka en sociologisk undersökning i enlighet med motionärernas önskemål och vill dessutom understryka det påtalade behovet av snabbt verkande delreformer på skatteområdet och vad gäller barnsituationerna.

TCO har inget att erinra mot att en undersökning kommer till stånd men finner det lämpligt, om det tekniskt och tidsmässigt är möjligt, att samordna den av motionärerna föreslagna undersökningen med den planerade

undersökningen inom socialdepartementet och statistiska centralbyrån beträffande de gifta förvärvsarbetande kvinnornas problem.

LO anför:

De problem som finns för förvärvsarbetande kvinnor är omfattande. Arbetsmarknadens parter har aktivt deltagit i studiet av dessa frågor. Ett tecken härpå var det 1950 utgivna betänkandet från »Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning», där en samlad redogörelse för kvinnorna på arbetsmarknaden gjordes med speciell vikt lagd på likalönsfrågan. LO gav 1960 ut en bok om »Kvinnan och förvärvsarbetet», där synpunkter lades på kvinnors förvärvsarbete.

Att finna bakgrunden till gifta kvinnors benägenhet och möjlighet att förvärvsarbeta mot bakgrund av fordringar, som ställts på dem från samhället, familjen och dem själva torde vara intressant. Emellertid är kvinnan och situationen i familjen beroende av hela den samhällseliga familjesociala service som finns att tillgå samt påverkas av kvinnans utbildning, yrkeserfarenhet och inkomstmöjligheter. Den av motionärerna föreslagna undersökningen skulle komma att gripa över de flesta samhällsområden och torde även ingående behöva behandla den samhällseliga familjesociala servicen. Härigenom skulle den bli av betydande storleksordning och torde kräva personella och administrativa resurser av en omfattning som speciellt beträffande personal för tillfället icke står till förfogande. Mer lämpligt för att få en större överblick vore att det samhällsvetenskapliga forskningsrådet med välvilja behandlade anslag från forskare, som har för avsikt att forska om olika förhållanden i familjelivet som påverkar gifta kvinnors möjlighet och benägenhet att förvärvsarbeta. Olika förhållanden i familjelivet som påverkar kvinnornas förvärvsarbete är under utredning i den av statsrådet Ulla Lindström ledda familjeberedningen som har till uppgift att klarlägga, utreda och analysera problem i anknytning till samhällets service för barnfamiljerna. En arbetsgrupp inom Statiska centralbyrån är sysselsatt med planeringen av en undersökning för att få kvinnans problem i samhället bättre statistiskt belysta som grundval för olika åtgärder. Särskilt väsentligt är det för arbetsgruppen att undersöka kvinnornas attityder, motiv och önskningsar beträffande utbildning, hemarbete och förvärvsarbete.

Det arbete som redan utförts i familjeberedningen och av arbetsgruppen vid Statiska centralbyrån täcker i väsentliga delar motionärernas krav. En samlad sociologisk undersökning torde av skäl som ovan anförts vara svår att genomföra. LO vill mot bakgrund av detta avstyrka motionärernas krav.

Utskottet

Det är med hänsyn till den alltmer ökande betydelsen av de gifta kvinnornas insatser i arbetslivet och till de naturliga önskemålen att gifta kvinnor som så önskar skall kunna ha förvärvsarbete angeläget att de mångskiftande problem som här anmäler sig blir ingående belysta. Härvidlag spelar naturligtvis de av motionärerna upptagna frågorna om de olika förhållanden i familjelivet som är av betydelse för de gifta kvinnornas möjligheter att välja mellan arbete i hemmet och på den öppna arbetsmarknaden en stor roll. Frågor om den kvinnliga arbetskraften i förvärvslivet i förhållande till hem, samhälle och produktion etc. och om barnfamiljernas ställ-

ning aktualiserades även vid förra årets riksdag genom motioner om utredningar beträffande befolkningsfrågans olika aspekter och beträffande vissa familjepolitiska åtgärder m. m., vilka motioner hänvisades till utskottet. Riksdagen biföll utskottets förslag (utlåtande nr 54/1962) om en utredning i dessa ämnen. Utskottet hyser sålunda förståelse för motionernas allmänna syfte men finner på bl. a. nedan anförda skäl icke ändamålsenligt att för detta syfte nu igångsättes en undersökning av den art och omfattning som motionärerna föreslagit.

Årets riksdag har på förslag av chefen för finansdepartementet (statsverkspropositionen, sjunde ht s. 49 och statsutskottets utlåtande nr 7, s. 8—9) anvisat statistiska centralbyrån ett anslag å 1,5 miljoner kronor till kostnader för specialredogörelser baserade på 1960 års folk- och bostadsräkningar. I propositionen beröres bl. a. behovet av en mer ingående analys av räkningarnas resultat och anföres att statistiska centralbyrån samt bostadsstyrelsen har tillsatt en kommitté med uppgift att främja den vetenskapliga analysen av resultaten. Det anföres vidare bl. a. följande.

Enligt denna kommitté föreligger det ett starkt behov av mer inträngande redogörelser. Dessa skulle utgöras av ett begränsat antal samhällsvetenskapliga analyser av befolknings-, näringslivs- och bostadsförhållanden i Sverige år 1960 och av förändringarna under efterkrigstiden. De skulle bygga direkt på räkningens resultat och kunna tjäna som utgångspunkt för fortsatta detaljstudier av olika samhällsproblem. Analyserna skulle bli till stor nytta för olika offentliga utredningar, för den politiska debatten och för den löpande verksamheten inom ämbetsverk, länsmyndigheter och kommuner. För genomförandet av undersökningarna skulle i de flesta fallen anlitas andra utredningsorgan, t. ex. näringslivets utredningsinstitut och universitetens vetenskapliga institutioner.

Kommittén har angett tio ämnesområden, som man i första rummet bör söka täcka genom särskilda redogörelser, nämligen

1. Befolkningsutvecklingen och urbaniseringen 1945 (1950)—1960.
2. Förändringar i näringslivets struktur och lokalisering 1945 (1950)—1960.
3. Befolkningsutveckling och befolkningsstruktur på glesbygden.
4. Omflyttningen mellan 1950 och 1960.
5. Befolkningsutvecklingen och arbetsmarknaden.
6. Bostad och arbetsplats — en näringsgeografisk studie av »pendlingens» omfattning och orsaker.
7. Familjen och den yrkesarbetande kvinnan — en statistisk-sociologisk studie.
8. Fruktsamhet, äktenskap och familjestorlek.
9. Bostäder och boendeförhållanden. Lokala och regionala skillnader.
10. Befolkningsutveckling, bostadsbehov och bostadsstandard.

Ämbetsverken understryker vikten av att en riktig användning av räkningens material säkerställs och uttalar bl. a. att kommitténs kontakter med vissa utredningsorgan och universitetsinstitutioner bör fullföljas.

Departementschefen ansluter sig till ämbetsverkens och remissinstansernas uttalanden och anför bl. a. att specialredogörelser av angiven art skulle utgöra en värdefull komplettering av folk- och bostadsräkningsmaterialet.

Utskottet får med hänvisning till den ovan lämnade redogörelsen framhålla att ett av de ämnesområden som kommer att behandlas, »Familjen

och den yrkesarbetande kvinnan — en statistisk-sociologisk studie», ligger helt i linje med motionernas syfte. Det må emellertid understrykas att även i de övriga specialredogörelserna torde framläggas åtskilligt material av väsentlig betydelse för belysning av i motionerna upptagna frågor. I viss utsträckning torde dessa kunna bli direkt besvarade genom utredningarna. Det synes utskottet i vart fall uppenbart att det material som kommer att framläggas blir av grundläggande betydelse för de fortsatta strävandena på förevarande område. Det bör också beaktas att många av motionärerna berörda spörsmål är integrerade i uppdrag som tillagts nu verksamma kommittéer eller som torde komma att läggas på av riksdagen begärda men ännu icke tillsatta utredningar — exempelvis de inledningsvis angivna utredningarna om vissa befolknings- och familjefrågor. Som exempel på sittande utredningar av här avsedd art kan nämnas arbetsmarknadsutredningen, bostadsbyggnadsutredningen, familjeberedningen, allmänna skatteberedningen och socialpolitiska kommittén ävensom personalutbildningsberedningen m. fl. kommittéer för undervisnings- och utbildningsfrågor.

En sådan undersökning som motionärerna föreslagit, vilken komme att spänna över stora och delvis vitt skilda ämnesområden och draga betydande kostnader, torde icke kunna arbeta effektivt utan att till sitt förfogande ha sådant material som framkommer genom ovannämnda bearbetning av folk- och bostadsräkningarna och torde även bli i hög grad beroende av resultat som framlägges av andra, redan tillsatta eller begärda utredningar. Härtill kommer att resurserna i fråga om expertis för dessa frågor är begränsade och torde vara eller komma att bli tagna i anspråk för de redan pågående eller kommande undersökningarna.

Utskottet finner det ovan anförda utgöra tillräckliga skäl för uppfattningen att det icke vore ändamålsenligt att nu igångsätta den föreslagna utredningen och får därför hemställa,

att de likalydande motionerna I: 62 och II: 71 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 april 1963

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Carl Albert Anderson*, Möller*, Widen*, Sörlin*, Jonasson, Hedström*, Eric Gustaf Peterson, Hellebladh*, Ernst Olsson och Wallmark;

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, fru Jäderberg*, fru Thunvall, herrar Nilsson i Bästekille, Keijer, Börjesson i Glömminge*, Larsson i Borrby, Svanberg*, Hamrin i Kalmar, Bengtson i Solna och fru Ekroth.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Widén, Jonasson, Eric Gustaf Peterson, Ernst Olsson, Keijer, Börjesson* i Glömminge, *Larsson* i Borrby och *Hamrin* i Kalmar, vilka ansett att utskottets utlåtande och hemställan bort ha följande lydelse.

Det är med hänsyn till den alltmer ökade betydelsen av de gifta kvinnornas insatser i arbetslivet och till de naturliga önskemålen att gifta kvinnor som så önskar skall kunna ha förvärvsarbete angeläget att de mångskiftande problem som här anmäler sig blir ingående belysta. Det föreligger ett omfattande behov av grundforskning på området, vilket också starkt understrukits i motionerna. Vid sidan härav finns emellertid ett trängande behov av att sammanställa de forskningsresultat som uppnåtts till ett enhetligt material, som kan tjäna som kunskapskälla vid överväganden och beslut. En stor del av statsmakternas ansträngningar på området har hittills blivit hämmade av att något sådant material ej funnits.

Årets riksdag — — — (utskottet) — — — bostadsräkningsmaterialet.

Utskottet får med hänvisning till den ovan lämnade redogörelsen framhålla att ett av de ämnesområden som kommer att behandlas, »Familjen och den yrkesarbetande kvinnan — en statistisk-sociologisk studie», kan väntas ge åtskilligt siffermaterial av betydelse för den utredning som enligt utskottets mening bör företagas. Däremot är denna studie till sin konstruktion och omfattning inte tillräcklig för att tillgodose de tidigare nämnda kunskapsbehoven. Som framgår av nämnda propositions redogörelse är departementschefens avsikt att ifrågavarande studie skall ligga till grund för vidare utredning. Till grund för den utredning, som utskottet nedan föreslår, bör även vissa andra av centralbyråns specialredogörelser kunna ligga. Även från annat håll, bl. a. från den av motionärerna redovisade skriften »Kvinnors liv och arbete», torde åtskilligt material vara att hämta för utredningen.

Utskottet får under åberopande av det ovan anförda hemställa,

att riksdagen, med bifall till förevarande motioner I: 62 och II: 71, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning i syfte att inventera och sammanställa material samt göra undersökningar rörande olika förhållanden i familjelivet som kan tänkas höra samman med gifta kvinnors möjlighet och benägenhet att ta förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut som innebär ökad valfrihet för de gifta kvinnorna mellan arbete i och utanför hemmet och som kan bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft.